

„Még magasról nézvést megvolna az ország”

Gondolatok a Köztársaság állapotáról

*„Úgy elfogy a magyar,
Mintha nem lett volna.
Elmegy a kútágas,
Marad csak a kútja,
Meg híres Werbőczy
Úri pereputtya.
Árvult kastély gondját
Kóbor kutya őrzi,
Hivasd a törvénybe,
Ha tudod, Werbőczy.”*

Ady Endre: Ülj törvényt, Werbőczy

54

Valószínűleg kevés európai ország van, ha van egyáltalán még egy, ahol a költők, írók száz évvel ezelőtti közéleti versei, írásai egy cseppet sem veszítettek időszerűségükből, sőt úgy érezzük, hogy egyenesen a mi szomorú mindennapjainkról szólnak. Különösen igaz ez Ady költészetére, Mikszáth publicisztikájára, Móricz prózájára vagy egy kicsit későbbi korból József Attila életművére. Ady Endre egyik versében a magyarság alapvető dilemmáját így fogalmazza meg: „Vagy lesz új értelmük a magyar ígéknek, Vagy marad régiben a bús, magyar élet.” Késérően vonhatjuk le a magunk mögött hagyott száz év tanulságát: nem lett új értelmük a magyar ígéknek.

Mi az oka annak, hogy ilyen értelemben megállt az idő a Kárpát-medence közepén? Pedig nagyon sok minden történt velünk az elmúlt

évszázadban, és mégis szinte semmi sem változott meg. Ez valami sorszerűség lenne, fátum, vagy a genetikában kódolt öröklött tehetetlenség? Könnyű lenne ebben hinni, hiszen ez felment minket a felelősség alól: nincs mit csinálni, nem tehetünk semmiről, a párkák nekünk ezt a szomorú, reménytelen sorsot fonták. Ez a magyar sors eleve elrendelése.

E kényelmes felelősségáthárítás azonban könnyen cáfolható. Történelmünknek ugyanis jócskán vannak olyan kivételes pillanatai, amikor a magyarok felülemelkedtek a beletörődés és fásultság bénító erőin, és valami új, felemelő, nagyszerű vállalkozásba kezdtek. Nagy kár, hogy ezek a kísérletek mind félresiklottak, kudarcba fulladtak, vagy éppen külső erők törték le azokat. Az utolsó száz évből ilyennek tekintem a második világháborút követő első két

évet, amikor a régi vásott rend romjain sokan egy új, jobb, igazságosabb világot reméltek felépíteni (lásd Bibó István ekkori írásainak optimizmusát). Az egész világnak is példát mutatott 1956 magyar forradalma hősiességéből, szabadságvágyból és egy szabad, demokratikus, igazságos világ felépítésének őszinte vágyából. Joggal írta ezekről a mámorosító napokról Németh László, hogy emelkedő nemzet a magyar. Akkoriban a nyugati világ is ünnepelte a magyarok bátorságát és kiállását a szabadság és demokrácia értékei iránt. Számomra ilyen kivételes idő volt a „csodák éve”, 1989–1990, a rendszerváltás reményekkel, nemes eszményekkel teli, sokunk számára (de persze nem az egész magyar társadalom számára) katartikus élménye. Minden csoda három napig tart, mondják a sztoikusok, sajnos ennek a legutóbbi csodának is meg voltak számlálva a napjai.

Divat ma az akkori időkről lekicsinylően, gunyorosan beszélni. Pedig ilyen esélye a magyar társadalomnak a felemelkedésre, az emberhez méltó életre, a szabadságra és egy tisztességes társadalmi-gazdasági rend bevezetésére a kiegyezés óta nem volt. Magyarország végre a saját kezébe vehette sorsának alakulását, külső kényszerek nélkül maga alakíthatta társadalmi-gazdasági berendezkedését, az együttélés szabályait, biztosíthatta volna az egyenlő emberi méltóság tiszteletét, az emberhez méltó élet lehetőségét mindenki számára. Sajnos ez a kísérlet is kudarcot vallott, és most igazán nem vádolhatunk senkit a sikertelenségünkért.

A Harmadik Magyar Köztársaság agóniája az ezredforduló után kez-

dődött, de sírba tételére csak 2010 után került sor. Ennek szimbolikus lépése volt az Alkotmányt felváltó egypárti Alaptörvény, ami az ország hivatalos nevéből is törölte a köztársaság megnevezést. Bár az államforma továbbra is köztársaság maradt, ez már egyre kevésbé volt a nagybetűvel írandó köz társasága, hanem egyre inkább egy szűk hatalmi csoport zárt körű részvénytársasága.

A köztársaság hanyatlásának okai már jóval 2010 előtt is jelen voltak, a 2010-es hatalmváltás csak katalizálta és felgyorsította ezeket a folyamatokat, és ezekben mindannyiunknak van valamennyi felelőssége. A felelősség arányos azaz, hogy ki milyen mértékben volt hatással a közéletre és a politikai folyamatokra. Akik kulcspozícióban voltak, azok felelőssége értelemszerűen sokkal nagyobb, mint akiknek szerényebb vagy éppen elhanyagolható mértékű befolyás jutott a közéletben, a közügyek alakítására. Az átlagos állampolgárok felelőssége a leadott vagy le sem adott szavazatra terjed ki: ennyi a lehetősége az ország sorsának alakításában, de ez nem kevés, mert végső soron ez határozza meg, hogy kik kapnak felhatalmazást az ország ügyeinek intézésére. E sorok írója is vállalja a felelősség rá eső részét, ami a közéletben betöltött szerepével arányos. 1988-tól 2004-ig sok fontos hazai politikai, illetve állami tisztséget tölthettem be, és utána is európai parlamenti képviselőként, nagykövetségként, majd közéleti szereplőként a mai napig van felelősségem a dolgok alakulásában. Az elmúlt több mint három évtizedben magam is számos hibát követtem el, és még több hiba elkövetését tétlenül néz-

tem, mulasztottam, amikor pedig cselekednem kellett volna. Nem fölülről vagy kívülről ítélek, hanem belülről, résztvevőként adok számot a közelmúltról, jelenről és tekintek előre az előttünk álló időkre.

A boldogtalan ország

Mindennapos tapasztalatunk, hogy Magyarország a sorsával, helyzetével elégedetlen, boldogtalan ország. Bárhol járunk emberek között, az utcán, tömegközlekedési eszközön, boltban, fodrásznál, taxiban, léptenyomon beleütközünk a panaszáradatba. Ezt a képet erősítik, de árnyalják a nemzetközi felmérések is. A Gallup World Poll az ENSZ vonatkozó előírásai alapján már több mint tíz éve elkészíti a világ országainak boldogságindexét. A legutóbbi elérhető felmérés (World Happiness Index 2023) szerint Magyarország az 51. helyen áll, azaz se nem boldog, se nem boldogtalan ország. Ez önmagában a megvizsgált 137 ország közül nem számít különösen rossz helyezésnek. A felmérés az úgynevezett Cantril-létra módszer alapján készül, az egyes egyének saját értékelését veszi alapul, és ezt veti egybe a meghatározó „kemény adatokkal”, az egy főre jutó GDP-adattal, a szociálpolitikával, a várható egészséges élettartammal, a szabadság állapotaival, a társadalom nagyvonalú és méltányos voltaival és a korrupció mértékével.

A magyarok a tízfokú skálán a boldogságukat jó közepesre, 6,04-ra értékelték. Ez arra enged következtetni, hogy mi, magyarok mégsem vagyunk kirívóan boldogtalanok, bár az északi országok bámulatos boldogságától messze elmaradunk. A világ legboldogabb országa most

már jó ideje Finnország, követi Dánia és Izland, de a hatodik és hetedik helyen is a skandinávok, a svédek és a norvégok állnak.

Célszerűbb a magyarok boldogságát regionális kontextusban vizsgálni. Itt már közel sem állunk olyan jól. Az osztrákok a 11. helyen állnak, a csehek a 18.-ok, a szlovének a 22.-ek, a románok a 24.-ek, a szlovákok a 29.-ek és még a nehéz sorsú szerbek is megelőznek minket a maguk 45. helyezésétől, a horvátok a 48.-ok. Szomszédaink közül egyedül az ukránok sokkal boldogtalanabbak nálunk, ők a 92. helyen állnak, de az ő esetükben az elhúzó-dó, véres háború sok mindent megmagyaráz.

Egy ezzel kapcsolatos másik adat a társadalom kettéosztottságáról árulkodik. Magyarországon kifejezetten magas a különbség a társadalom alsó és felső jövedelmi felének a boldogságindexében. Míg az északi országokban ez a különbség elhanyagolható, nálunk ez a különbség 3,35, azaz a tízfokú skálán a társadalom magasabb jövedelmű fele ennyivel érzi boldogabbnak magát, mint a szerényebb jövedelmű másik fele. A társadalomnak ez a jövedelmi szempontból alsó fele már nem közepesen boldog, hanem egyértelműen nagyon boldogtalan.

A társadalom mentális állapotáról sokat elárul az öngyilkossági index is. Sokáig Magyarország ezen a téren is a világ élvonalában volt, de ma már nincs az első tíz között, jelenleg a huszonegyedik. A magyar öngyilkossági index 16,6, ami azt jelenti, hogy 100 ezer lakosra évente 16,6 öngyilkosság jut. Ez magas aránynak számít, de belesimul, vagy legalábbis nem kiemelkedő a közép-európai

régióban. Szlovéniában még nálunk is magasabb (19,8) az index értéke, Horvátországban 16,4, Ausztriában, 14,6, Szlovákiában 12,1, Szerbiában 11,4, Romániában 9,7.

A pesszimista magyar önkép tehát némi korrekcióra szorul. A közép-európai panasz kultúrának megfelelően szívesen láttatjuk magunkat a legboldogtalanabbnak, és állítjuk magunkról, hogy itt a legtöbb az öngyilkosság, ez ebben a formában nem igaz, de korai az öröm, mert ennek az ellenkezője sem igaz. Ténylegesen Magyarország rossz közérzetű ország és a társadalom szegényebb fele kifejezetten boldogtalan. Bár öngyilkosságban már nem vagyunk az élen, azért az öngyilkosságok száma magas, a világlátnak csaknem a kétszerese.

Az adatok a túlzó és végletes peszszimizmust nem támasztják alá, de tárgyilagosan vizsgálva is a társadalom aggasztó állapotára utalnak.

A magyar gazdaság bajairól

A rendszerváltoztatást megelőzően hittünk abban, hogy számunkra könnyebb és puhább lesz az átmenet a tervgazdaságból a szabadversenyes piacgazdaságba, mint a régiós társainknak, hiszen itt már bizonyos reformok működtek, korlátozott mértékben már a szabadpiac is teret nyert, volt kétszintű bankrendszerünk, korszerű adórendszerünk, sok ezer kisvállalkozásunk, sikeresen működött sok-sok gmk és vgmk. Az átmenet nehéz éveit során derült ki, hogy amit mi előnynek hittünk, inkább hátrány volt. Ez a felemás, félig piaci, félig tervgazdasági szerkezet nehezebben alkalmazkodott, mint azok az országok, ahol teljes tabula rasát kellett csinálni.

Minden nehézség ellenére Magyarország a kilencvenes években még egyértelműen a térség éllovas országai közé tartozott. Szinte az egész évtizedben a térségbe áramló közvetlen külföldi tőkeberuházások fele Magyarországra érkezett, az ország biztató fejlődési pályára állt. Ezt az éllovas szerepet igazolta vissza 1997-ben Magyarország meghívása Lengyelország és Csehország mellett a NATO-tagságra. Ugyan ebben az évben az EU luxemburgi csúcstalálkozóján döntés született a hat legfelkészültebb ország, köztük Magyarország csatlakozási tárgyalásainak a megkezdéséről. Bár versenytársaink közül egyik-másik dinamikusabban fejlődött, mint hazánk, az EU-csatlakozás 2004-ben még mindig az élbolyban talált minket. Ez az előkelő helyezés azonban már nem tartott ki sokáig.

A Medgyessy-kormány kétszer száznapos programja, az ún. jóléti rendszerváltás alaposan megviselte a magyar gazdaság és költségvetés teherbíró képességét, ezért a belépés pillanatától kezdve egészen 2013-ig folyamatosan túlzottdeficit-eljárás alatt álltunk az EU-ban. Ezt tetézte a Gyurcsány-kormány első két évének felelőtlen gazdaságpolitikája és fiskális alkoholizmusa, ami miatt Magyarországot különösen sérülékeny állapotban találta a 2008-as pénzügyi világválság. Az összeomlástól az IMF és az EU közös mentőcsomagja és a Bajnai-kormány válságkezelő programja mentette meg az országot. A csődöt ugyan elkerültük, de ekkor már a válságból alaposan megtépázva, az újonnan csatlakozó országok közötti kedvező helyezésünket elveszítve kerültünk ki.

Az ország helyzetét 2010 után az EU-támogatások pénzesője és a válság utáni konjunktúra konszolidálta. Minden feltétel adott volt, hogy Magyarország újból emelkedő pályára álljon, és visszaszerezze korábbi előkelő helyét a térség országai között. Ez azonban sajnos nem következett be. A kedvező külső feltételek ellenére nemhogy a hátrányából leoldozni nem sikerült Magyarországnak, de régiós versenytársaival még a lépést is nehezen tartotta, sőt tovább csúszott lefelé.

Beszédes adat, hogy amíg 2000-ben Románia egy főre jutó GDP-je pont a fele volt a magyarnak, ma már beérte Magyarországot, de ennél is sokkal jelentősebb mértékben növekedett Észtország, sőt Litvánia is, már messze megelőzték hazánkat, pedig a volt szovjet köztársaságok tényleg nagyon messziről indultak el.

58

Magyarország eddig 55 milliárd euró EU-támogatásban részesült, ez átlagosan évente a GDP 3-4 százalékát tette ki, de volt olyan év, amikor az 5 százalékot is elérte. Ez hosszú időn keresztül magasabb volt, mint az országba érkező összes külföldi tőkebefektetés (FDI). Az EU-források nélkül a 2007–2015-ös időszakban Magyarországon 1,8 százalékos GDP-csökkenés következett volna be. Magyarország 2001-ben a World Economic Forum versenyképességi listáján még a 28. helyen állt, 2022-ben már a 46. helyre szorult, és egy év alatt újabb hét helyet esett vissza. Ezt bizonyítja a termelékenység visszaesése is. 2010 és 2020 között az egy főre jutó termelékenység nálunk 2,3 százalékkal esett vissza, míg ugyanebben az időszakban Romániában 30 százalékkal nőtt.

Bár a bőkezű EU-támogatások lehetővé tették volna az ország di-

namikus fejlődését, a KPMG átfogó tanulmánya arra a következtetésre jutott, hogy a támogatások nálunk nem vezettek érdemi hatékonyságjavuláshoz, a termelékenység növekedéséhez és a versenyképesség javulásához sem. Ennek fényében különösen visszás, hogy a magyar vezetők rendszeresen az EU-t korholják a romló versenyképesség miatt, holott a világ tíz legversenyképesebb országa között négy EU-tagállam is található, sőt az első kettő is az (Dánia, Írország). Igaz, mi a tagállamok között a sereghajtók között vagyunk.

A támogatások rossz hasznosulásának oka nem elsősorban az abszorpciós képességek vagy a szükséges kompetenciák hiánya, hanem az időközben létrejött és megszilárdult torz, oligarchikus, járadékvdá-szaton alapuló gazdasági rendszer, amit tetéz a kormány voluntarista gazdaságpolitikai dilettantizmusa. A hiányos és nem hatékony ellenőrzési mechanizmusok miatt megnövekedett a korrupciós kockázat, az ún. „ingyenpénz” más országokban is növelte ezt a kockázatot, ami nálunk különösen magas lett.

2011–2021 között az uniós közbeszerzések 21százalékát 42 cég/vállalat nyerte el, amelyek tulajdonára részben vagy egészben tíz családdhoz köthetők. Az uniós projektek esetében általános a 10-20 százalékos túlárazás, és nagyon gyakoriak a teljesen értelmetlen, pazarló pénzköltések. Csak példaként említem Tyukod község 264 millió forintból megvalósuló tizenegy kilátóját (ezek közül van, amelyik 60 centiméter magas) vagy a hírhedt nyírmártonfalvi lombkoronasétányt. Az értelmetlen, pazarló projektek vég nélkül sorolhatók.

Magyarországon sajnos az EU-források a remélt áldás hatás helyett csaknem az átok kategóriájába tartoznak. Míg a támogatott országok többsége nagyon sokat profitált az EU-támogatásokból, addig nálunk ez inkább „holland betegséget” okozott. Így nevezik a közgazdaságtanban a váratlanul érkező bőséges források torzító hatását a gazdaság egészére. A magyar tulajdonú kkv-szektor nem kis részben forrás- és pályázatfüggővé vált, nem a valószínű piaci irányította a gazdaságot, hanem a közbeszerzések és a pályázatok. A verseny másodlagossá vált számukra, ezért a vállalatok versenyképessége csökkent, a gazdaság piacokonform működése erősen sérült. Ennek is része van abban, hogy nálunk kevés a sikeres startup, és a velünk együtt csatlakozó országok közül egyedüliként nálunk nincs egyetlen unikornis vállalkozás sem. Ebben a gazdasági szerkezetben az állam – nemcsak mint szabályozó, hanem mint erőforrás-allokáló is – centrális és domináns, a gazdasági folyamatokat torzító szerepet tölt be.

A GDP-fetisizmus

A GDP egy gazdaság állapotára vonatkozó fontos mutató, általában egy gazdaság teljesítőképességének, fejlettségének a mérésére használják. Ugyanakkor a társadalmi jóléttel, az általános életszínvonallal és életminőséggel nem szorosan korrelál, bár általában egy lazább összefüggés a kettő között megfigyelhető. Vannak viszont olyan országok, ahol még az átlagosnál is lazább a kapcsolat a társadalmi általános jólét, életminőség és a GDP nagysága között. Legtöbbször Írországot szokták erre példaként felhozni, ahol a kül-

földi tulajdonú vállalatok kimagasló aránya és a jövedelem repatriálása miatt gyenge a korreláció, de Hongkong is jó példa erre, ahol pedig az extrém egyenlőtlenség miatt nincs egyenes összefüggés. Ha nem is végletes mértékben, de Magyarországon mindkét ok szerepet játszik a lazább kapcsolatban. A magyar GDP előállításában is jelentős szerepet játszanak a külföldi tulajdonú vállalatok, cégek, amelyek jövedelmük jelentős részét repatriálják, azaz hazautalják, nem Magyarországon használják fel.

A GDP-t névlegesen növelik a közpénzen megvalósított túlárazott nagyberuházások is. Ezekkel két probléma is van. Egyrészt korántsem annyival növelik a nemzeti vagyont, mint amennyibe kerülnek, tehát torz képet mutatnak az ország gyarapodásáról. Másrészt a túlárazás „hasznából” a társadalom alig részesül. Ezt bizonyítja az a szomorú adat, hogy 2020-ban a tizenkét kormányközeli (értsd: oligarchák által tulajdonolt) építőipari vállalkozás tulajdonosai kétszer akkora osztalékot vettek ki (60 milliárd forintot) a vállalataikból, mint az általuk alkalmazott 3700 munkavállaló teljes éves bértömege (30 milliárd forint). E kör tagjainak nyeresége hathétszerese az iparági átlagnak és többszöröse a nemzetközi építőipari nyereségátlagnak is.

A járadékvadászatból származó kiemelkedő nyereségek jelentős részét nem itthon költik el, hanem külföldön. Az MNB adatai szerint 1750 milliárd forintot tartanak külföldön bankbetétben magyar állampolgárok, de ez csak a jéghegy csúcsa, ennél sokkal jelentősebb lehet az az összeg, ami offshore cégekben,

külföldi befektetésekben van. A nagyon egy csekély része láthatóvá vált a luxusjachtokban, magánrepülőgépekben, külföldi luxusingatlanokban, drága utazásokban, külföldön vásárolt luxuscikkokban. A példák hosszan sorolhatók, és mind azt bizonyítják, hogy az elmúlt években jellemző kedvező GDP-növekedési adatok csak csekély mértékben járultak hozzá a magyar társadalom általános jólétéhez, az általános életminőség javításához. Míg a munkaerőhiány miatt a munkabérek érzékelhetően növekedtek ugyan, az állam viszont egyéb kötelezettségeit, amelyek a jó életminőséget szolgálják, elhanyagolta, azokra már nem fordított elégséges anyagi forrásokat.

Ez a legnyilvánvalóbban a közszolgáltatások színvonalának rohamos romlásában érhető tetten. A közoktatás aggasztó állapotában, a tanárok szégyentelően alacsony anyagi megbecsülésében (a magyar tanárok a diplomás átlagbér 52-60 százalékát keresik nálunk, míg a fejlett országokban ez az arány 80–100 százalék között mozog). Mindezt tetézte az oktatási igazgatási rendszer centralizálása és a korszerűtlen központi tanterv kötelezővé tétele. Ugyanez igaz a magyar egészségügyi ellátórendszerre is, amely összeomlás-közeleli állapotban van. Az orvosok bérét ugyan a koronajárvány miatt rendezték, de az ellátás színvonalát, a kórházak, rendelőintézetek fizikai állapotát, orvosi műszerekkel ellátottságát ezzel nem tudták megoldani, sőt a szolgáltatás színvonala bizonyos mértékben tovább romlott, nőtték a várólisták, orvoshiány miatt zártak be egész osztályok stb. Ugyancsak erről szól az infrastruk-

túra minőségének látványos romlása, a MÁV egészségének aggasztó állapota, a mellékvonalak bezárása, a fejlesztések elmaradása stb.

A kormányzati propagandában a GDP-növekedést fetisizálták. Lép-ten-nyomon a kedvező GDP-növekedési adatokra hivatkoztak mint legitimációs tényezőre. Ez volt hivatva bizonyítani, hogy „Magyarország előre megy, nem hátra”. Ez volt a bunkósbot, amivel a gazdaságpolitikát és általában a kormányzati gyenge teljesítményt érő kritikára lesújtottak. Évről évre diadalmasan jelentették be a GDP-növekedés számait, mint megfellebbezhetetlen bizonyítékát annak, hogy az országot jó irányba vezetik. Elhallgatták a magyar gazdaság súlyos torzulását, a rohamosan csökkenő versenyképességet, a dilettantizmus és voluntarizmus keverékéből származó aggasztó problémákat. Sőt, még a korrupció meglétét is ezzel kívánták cáfolni, mondván, ha korrupt lenne az ország, akkor nem lenne GDP-növekedés. Ez persze nem igaz, elég a sokáig dinamikusan növekvő, ám nagyon korrupt Kínára gondolni, vagy Craxi sikeresnek tekintett Olaszországára, amelyet az ún. „tangentopoli” korrupciós rendszere mélyen áthatott.

Ez a propaganda sokáig jól működött, és végül a Covid-járvány, illetve utána az EU-források elapadása leplezte le. A 2023-as GDP-adatok világosan jelzik, hogy az EU-források nélkül az ország gazdasága recesszióba sülyedt, és a kilátásai is kedvezőtlenek. Magyarországon hosszú időn keresztül az EU-átlagát többszörösen meghaladó volt az infláció, az élelmiszer-infláció pedig rekordmagasságú volt nálunk.

Ez cáfolhatatlanul rámutatott az unortodox gazdaságpolitika és az oligarchikus, haveri kapitalizmuson alapuló gazdaság diszfunkcionális működésére.

A megtévesztett híveket hideg zuhanyként érte az Eurostat 2023-as statisztikája a tényleges egyéni fogyasztás (AIC) nagyságáról. A statisztika szerint az EU-tagállamok közül már csak Bulgária áll mögötünk, egyéni fogyasztásban valamennyi régiós versenytársunk megelőzött minket, egyesek alaposan elhúztak előttünk. Ez a lesújtó adat sokkal pontosabban jelzi a társadalom életszínvonalának tényleges alakulását, mint a 2023-as, egyébként szintén lehangoló GDP-teljesítmény.

A kormányzati propaganda természetesen az általános bűnbakképző technikával a felelősséget Brüsszelle, a szankciókra, a magyar ellenzékre hárította. A legutóbbi felmérések tanúsága szerint ez a felelősségáthárítás már korántsem működik olyan jól, mint korábban. Még a Fidesz-hívek körében is sokan kétségbe vonják, hogy a gazdasági-társadalmi hanyatlásnak ez lenne a valódi oka, és a társadalom egészében a többség már a kormányt hibáztatja.

A külpolitikai zsákutca

Magyarország nem csak a gazdaságpolitikában, de külpolitikában is zsákutcában kötött ki. Bibó István zseniális tanulmányának (*Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem*) következtetései tökéletesen ráillenek a jelenlegi helyzetre. A magyar vezetők téves helyzetértékelés nyomán rossz döntéseket hoznak, ezekhez a végletekig ragaszkodnak, és ezzel zsákutcába kormányozzák az országot.

A külpolitikában a rossz döntések sorozata egy súlyos stratégiai tévedésen alapult: a Nyugat hanyatlásának és a Kelet felemelkedésének rövid távú prognózisán. Tévesen ítélte meg Orbán Viktor az általa sztárországoknak nevezett Kínának, Oroszországnak és Törökországnak a gazdasági és politikai fejlődési pályáját, és ehhez a téves prognózishoz igazította a külpolitikáját, amit a keleti nyitás doktrínájának keresztelt el.

A stratégia lényege a „pávatánc”, a hídszerep, az a téves illúzió, hogy Magyarország tölti be a Kelet és Nyugat közötti gazdasági fordítókör szerepét, és itt ad randevút egymásnak a két világtáj, aminek mi leszünk az igazi nyertesei. Ez az elképzelés délibábkergetésnek bizonyult, Magyarország a kétszínű hirtapolitikával nem nyertese, hanem vesztese ennek a kétes kimenetelű stratégiának. Míg ezzel a külpolitikával érdemi nyereséget nem könyvelhetett el, a veszteségek egyre nyilvánvalóbbak. Magyarországra a szövetségei egyre inkább mint vonakodó, megbízhatatlan, kiszámíthatatlan partnerre tekintettek, egyre többször nevezték „trójai lónak”, harmadik országok, külső hatalmak ügynökének. Ezzel együtt Oroszország ukrajnai agressziója előtt ennek a külpolitikának a költségei nem voltak túl magasak, mert a szövetségesek nem érezték úgy, hogy a magyar kormány kétszínű magatartása egzisztenciális fenyegetést jelentene számukra.

Mindez azonban egy csapásra megváltozott az orosz agresszió nyomán. Ekkor a Nyugat egysége, belső kohéziója, egymás iránti szolidaritása a külső fenyegetés miatt nagyon

felértékelődött. Innentől kezdve ez a különutas külpolitika már nemcsak értetlenséget váltott ki, hanem a Nyugat akcióegységére nézve közvetlen kockázatot is jelentett.

A magyar külpolitika súlyos hibája, hogy ezt nem ismerte fel, és nem reagált rá adekvát módon. Orbán Viktor nagy esélyt kapott, hogy elfeledjék neki a korábbi konfliktusokat, és előfeltételek nélkül visszafogadják a szövetségi rendszerbe, hiszen most mindennél fontosabbá vált a Nyugat egységes fellépése. Orbán azonban a helyzetből pontosan az ellenkező következtetést vonta le. Úgy gondolta, hogy most, a szövetségi szorult helyzetében megnövekedett a zsarolási potenciálja, és ezzel élni is kívánt. A különutas politikát továbbra is fenntartotta, folyamatosan bírálja a szövetségeseket, látványos gesztusokban részesíti a Nyugat kihívóit, szívélyes találkozókat folytat Putyin elnökkel, Hszi elnökkel, külügyminisztere szinte hazajár Moszkvába, rendszeresen találkozik és tárgyal Lavrov külügyminiszterrel. Indokolatlanul gátolja Svédország NATO-csatlakozását, folyamatosan hátráltatja és nehezíti a szankciók elfogadását, Ukrajna támogatását. Ezzel a magatartással gyakorlatilag lerombolta a Visegrádi Együttműködést, ami pedig hosszú ideig külpolitikájának egyik legfontosabb platformja volt. Mostanra teljesen elmagányosodott az EU-ban és a NATO-ban. Egyre többször lépnek át rajta, komolyan felmerül a szavazati jog felfüggesztése vagy éppen az EU soros elnöki tisztség megvonása.

A magyar külpolitika egyre gyakrabban él a gyengék, a szövetségeket nélkülözők eszközével: a vétó politikával. Ez azonban tovább nö-

veli az ellenérzéseket, az elszigetelődést, és egyre hangosabbak azok, akik a gyakori magyar vétók miatt a külpolitikában a minősített többségi szavazásra történő átlépést szorgalmazzák.

A magyar külpolitika igazi drámája a korrekcióra való képtelenség. Amikor már egyértelmű a kudarc, akkor ezt is „meghosszabbítják Bicskémig”, azaz akkor még makacsabban hirdeti, hogy radikális külpolitikát kell folytatni, és nem neki kell változnia, hanem az Európai Uniónak. Orbán Viktor legutóbb meghirdette azt a szürreális célt, hogy el kell foglalni Brüsszelt, és a magyar modell mintájára kell átalakítani. Ez már maga a hübrisz, a gőgnek és elbizakodottságnak az a szintje, ami a görög sorstragédiákban is tragikus véget jelez előre. Ha nem változtatunk, akkor ismét egy a történelmünkéből jól ismert zsákutca fogságában maradunk.

Van kiút? Van remény? Feltámasztható-e még a Harmadik Köztársaság?

Amikor a jelen helyzet leírására szolgáló jeremiádák végére érünk, gyakran a teljes reményvesztettség lesz úrrá rajtunk. Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy ez egy fá-tum, amiből mi a magunk erejéből kiszabadulni nem tudunk, legfeljebb egy újabb történelmi kataklizma árán, külső erők segítségével lehetünk szabadok ismét, de ennek idáig mindig nagyon magas ára volt. Ez a fatalista közhiedelem az egyik legnagyobb akadálya annak, hogy a magunk kezébe vegyük a sorsunk alakítását. Ha úgy gondoljuk, hogy úgysem lehet semmit csinálni, akkor meg sem próbáljuk. Éppen ezért

érdemes végiggondolni a kiút összes logikai lehetőségét.

Az ellenzék legutóbbi megszégyenítő bukása után egyre többen gondolják azt, hogy választáson nem lehet leváltani a jelenlegi hatalmat. Én másként látom ezt. Az nem vitás, hogy ezt az Orbán-kormány nagyon megnehezítette, és az is igaz, hogy az ellenzék eddigi próbálkozásai sikertelenek voltak. Valószínűleg az is igaz, hogy a jelenleg ismert bel- és külpolitikai körülmények között erre kevés esély van. Bár az elégedetlenség a közállapotokkal és a kormány munkájával szemben folyamatosan növekszik, ez még messze nem az a kritikus szint, amikor elsőprő kormányváltó hangulatról lehetne beszélni. A tendencia viszont egyértelmű: ha sokkal sikeresebb lenne a kormány, egy idő után akkor is bekövetkezik az, hogy a választók ráunnak az adott kormányra, valami újra, változásra vágynak. Ez fokozottan igaz egy sikertelen, a gazdaságot félremenedzselő, a társadalom igazságérzetét mélyen sértő, korrupst kormányra. Ehhez az állapothoz mi is közelítünk.

A probléma ma már egyre kevésbé keresleti, mint inkább kínálati természetű. A jelenlegi ellenzéki pártok és még inkább a jelenleg ismert ellenzéki vezető politikusok erre a feladatra nem állnak készen. Szinte minden hiányzik ahhoz, hogy esélyes kihívóként jelenjenek meg. Nem rendelkeznek a szükséges szervezeti erővel, anyagi háttérrel, médiatámogatással, hiteles kínálattal és legfőképpen politikai értelemben vett tehetséges, kompetens vezetőkkel. Ami pedig mindennél jobban hiányzik, az a személy, akiben a társadalom változásra vágyó remé-

nyei testet ölthetnének, aki egyszerre inspirálja és integrálja a magyar társadalmat. Ez most sci-finek hangzik, pedig nem az. A piac törvényei szerint amire erős kereslet van, arra előbb-utóbb megszületik a kínálat is.

Véget érhet a rezsím az erőteljes társadalmi tiltakozás hatására is. Erre a térségünkben a közelmúltban nagyon sok példát láttunk. Így bukott meg Fico előző kormánya Szlovákiában, Gruevszki Észak-Macedóniában, Milošević Szerbiában, Victor Ponta Romániában. Ők mind erőszakmentes, békés tömegtüntetések hatására mondtak le, ehhez azonban az kellett, hogy nagyon sokan vegyenek részt a tüntetéseken, és kitartóan, akár heteken át tegyék ezt. Egy ilyen nagy nyomást valószínűleg az Orbán-kormány sem állna ki, különösen ha ez egy általános sztrájkjal is párosul. Persze ne áltassuk magunkat, egyelőre még ettől is távol vagyunk, de ez a lehetőség attól még létezik, és előre nem látható események egyik pillanatról a másikra kiválthatják.

Vannak, akik abban bíznak, hogy a Fideszen belüli elégedetlenkedés nyomán változhat meg a helyzet. Elvégre Mussolinit is leváltotta a Fasiszta Nagytanács, ráadásul Ciano gróf, a Duce vejének vezetésével (azt persze nem gondolom, hogy Tiborcz István lenne nálunk a párttűtő), Kádár Jánost is félreállították a társai, amikor a rendszer válsága ezt már elodázhatatlanná tette. A példák hosszan folytathatók. Erre azonban a Fidesz esetében most még kevés esély van. Orbán Viktor, legalábbis egyelőre, vasmarokkal tartja kézben a pártját, jó előre észleli, ha valakiben sok az ambíció, és annak gyorsan letöri a szarvát. Nem látni olyan

Fidesz-vezetőt, akinek ilyen ambíció mellett megfelelő házi hatalma, önálló bázisa és politikai tőkése lenne. Sokan reménykedtek Lázár Jánosban, akiben sok minden megvan ehhez, de mostanra őt is leamortizálta a rendszer. A többiek viszont szimpla kegyencek és udvaroncok, akik mindent Orbánnak köszönhetnek, és Orbán bukásától saját egzisztenciájukat is féltethetik. Ez tehát jelenleg csupán elvi lehetőség, de eljöhethet az idő, amikor ez is reális forgatókönyv lehet.

A rendszer egészének centruma és mondhatni atlasza, aki vállán tartja az építményt, maga Orbán Viktor. Jelenleg javakorabeli, életerős vezető benyomását kelti, nincs hír arról, hogy bármilyen, hivatali tevékenységében akadályozó fizikai betegsége lenne. Távol álljon tőlem, hogy bármi rosszat kívánjak neki vagy bárkinek, de elméleti lehetőségként nem zárható ki, hogy történhet valami, ami a tisztség betöltésében akadályozhatja. Egyébként Orbán maga is foglalkozik a visszavonulás gondolatával, igaz, hogy ezt az egyre távolabbi jövőbe tolja ki.

Egy Orbánt bármilyen okból nélkülöző helyzetben a rendszer könnyen megroppanhat. Sokan állítják, hogy ez már egy tökéletesen kiépült rendszer, amely nélküle is képes funkcionálni. Én ebben erősen kételkedem. Ez egy méretre szabott rendszer, Orbán méretére, aki kiváló hatalomtechnikus, képes egyben tartani az egyébként nagyon heterogén tábor, az egymással rivalizáló csoportokat, személyeket. Meggyőződésem, hogy erre jelenleg a Fideszben rajta kívül senki más nem képes. Ha ő nincs, a Fideszben is kitörhet az ádáz belső hatalmi harc,

utódlási küzdelem, és nélküle a párt is sokat veszít a választók szemében a vonzerejéből. A legutóbbi közvélemény-kutatások szerint Orbán egyharmaddal népszerűbb a pártjánál: sokkal többen választják miatta a Fideszt, mint ahányan a Fidesz miatt Orbánt.

Végül elméleti lehetőségként vegyük számba azt, hogy külső körülmények, erők hozzák el a változást. A nagy változások Magyarországon gyakran külső hatásra történtek, így volt ez az elveszített első és második világháború után, és ennek komoly szerepe volt a rendszerváltozás folyamatában is. Kétségtelen, hogy a külső körülmények jelen pillanatban meglehetősen kedvezőtlenek a rendszer szempontjából. A hatalom nem véletlenül reménykedik erősen abban, hogy 2024 egyfajta fordulat éve lesz a nemzetközi politikában, és a Fideszhez hasonló pártok Európaszerte erősödnek, az európai parlamenti választásokon jól szerepelnek, és kétségtelenül a legfőbb reményhordozója számukra Donald Trump, aki novemberben akár az amerikai elnökválasztást is megnyerheti. Ez a reménykedés nem teljesen alaptalan, éppen ezért, akik a külső körülményektől várják a rendszer bukását, nem árt, ha nem túlozzák el a reményeiket. A külső tényezők szerencsés esetben persze segíthetnek, de a munka java részét nem fogják elvégezni helyettünk.

Áttekintve az összes logikai lehetőséget, számomra úgy tűnik, hogy azoknak, akik változást szeretnének, elsősorban az első két opcióra érdemes koncentrálniuk. Ami persze nem jelenti azt, hogy a Gondviselés nem kínálhat fel egy harmadik, most még nem is mérlegelt megoldást szá-

munkra, de rajtunk ez is csak akkor fog segíteni, ha már készen állunk a saját feladatunk elvégzésére.

Feltámasztható-e a Harmadik Magyar Köztársaság? Tetszhalott csupán, vagy átadta már lelkét a Teremtőjének? Erre a kérdésre most nehéz egyértelmű választ adni, mert a sorsa attól függ, hogy akarja-e a köz egyáltalán a Köztársaságot? Reményeim szerint igen. Ha viszont igen, akkor kész és képes tenni is érte?

Magasról nézvést még megvolna az ország, de közelebbről látjuk, hogy súlyos baj rágja a testét. Minél

később kezdődik a gyógyítás, annál hosszabb időt vesz igénybe a felépülés. Gigászi feladat áll azok előtt, akik a Köztársaság helyreállítására vállalkoznának. Nekik szolgáljon útmutatásként a haza bölcsének, Deák Ferencnek a jó tanácsa: „*Pedig ha az ember rosszul gombolta be a mellényét, nincs más mód, mint kigombolni s elöl kezdeni.*”

Magyarország pillanatai igen drágák, mondta a legnagyobb magyar, jó lenne, ha minél hamarabb véget vetnénk a drága pillanatok felelőtlen fecsérlésének.

